

FRANCISCO FUSTER

Josep Pla i la generació del 98

En repassar l'índex de l'imprescindible *Diccionari Pla de Literatura*, concebut i editat per Valentí Puig, s'arriba a la conclusió que, pel nombre de pàgines que li va inspirar al llarg de la seua vida —poques, si les comparem amb les que va escriure a propòsit d'altres literatures com l'anglesa, la italiana i, sobretot, la francesa—, Josep Pla no va tenir entre les seues preferències la literatura espanyola. Ni la dels seus contemporanis, amb molts dels quals va convidaure, ni la dels clàssics castellans, als quals a penes va dedicar un comentari, de passada, o una breu al·lusió en textos consagrats a altres temes. Tanmateix, hi ha una excepció que confirma la regla; em referisc a l'interès que l'autor d'*El quadern gris* sempre va sentir per l'anomenada «generació del 98», entenent aquesta etiqueta no sols com una categoria historiogràfica dins la qual situem l'obra d'un grup d'escriptors que començaren a destacar durant el canvi de segle, sinó com el reflex, en el camp literari, d'un procés l'abast del qual fou, al seu parer, molt major: «El moviment del 98, en tant que descobrí el poble per primera vegada en la història del país, fou un moviment molt més vast: fou un estat d'esperit, molt més ample que el que pogué crear la generació d'escriptors i literats» (Pla, 1966: 532).

Per a l'empordanès, si alguna cosa va demostrar el declivi —simbolitzat en la pèrdua de les darreres colònies— del gloriós Imperi Hispànic, fou que la idea que els espanyols tenien del seu país era una idea falsa, «de cartó», que es va esfondrar quan va ocórrer el «desastre» i ningú no va saber reaccionar, començant per uns

Francisco Fuster (Alginet, La Ribera Alta) és professor en el Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat de València. Especialista en la generació del 98 i en la història de la cultura espanyola de l'anomenada «Edad de Plata» (1900-1939). El seu darrer llibre és *Aire de familia: historia íntima de los Baroja* (Cátedra, 2018)

polítics que evidenciaren la seua ineptitud en aquella conjuntura dramàtica. Precisament per això, per haver estat els únics a alçar la veu i a preguntar-se quines eren les causes i les arrels de la decadència, Pla mostrà una gran admiració per aquella generació d'intel·lectuals que, adoptant una actitud científica, «plausible i digna de tots els elogis», es proposà descobrir Espanya a través de l'observació i l'estudi objectiu, oferint-nos-en una imatge «completament nova, molt sensible, absolutament inesperada, dintre l'atonía general, insuperable en molts aspectes» (Pla, 1970a: 495).

La seua relació amb els membres de la generació del 98 fou molt diferent, segons el grau d'afinitat personal que hi compartia o la curiositat que la seua obra literària li despertava. A alguns, com Machado, Valle-Inclán o Ganivet, a penes els va dedicar unes línies (fet que sorprèn en el cas del primer, perquè Pla arribà a dir de Machado que era, juntament amb Baroja, l'escriptor espanyol més important del segle XX); d'altres, en canvi, els va llegir amb entusiasme i arribà a conèixer-los personalment. Davant la impossibilitat de repassar ací les seues opinions sobre cada integrant del grup, em centraré únicament en aquells als quals va prestar més atenció i tractaré de compondre, a partir del que digué d'ells en distints moments de la seua vida, una sèrie de semblances individuals que, llegides en conjunt, ens puguen oferir una imatge bastant completa del que Pla pensà i escrigué al voltant de la generació del 98 i dels seus principals noms.

TRES VALENCIANS: AZORÍN, MIRÓ I BLASCO IBÁÑEZ

El primer d'aquests breus retrats literaris que em propose reconstruir és el de l'escriptor i periodista nascut a Monòver, José Martínez Ruiz (1873-1967), «Azorín», amb qui Pla digué que havia coincidit en alguns banquets on, no obstant la proximitat física, mai no arribaren a creuar paraula. Justament per això, el perfil que en va traçar no tenia com a objecte la persona, sinó la producció literària de l'autor de *La voluntad*, a qui Pla, que confessà haver llegit bona part de la seua obra, jutjà com un escriptor «delicat, sensible, fabulosament elegant», posseïdor d'una escriptura senzilla i diàfana que va saber evitar «el recargolament de la frase tradicional castellana». Un renovador de la prosa que tingué el mèrit de no ser un escriptor retòric i, alhora, el defecte de ser un escriptor estàtic, creador de figures i paisatges «embadalits en ells mateixos, immobilitzats» (Pla, 1966: 634).

A més de la seua innovació estilística, a Pla li va impressionar l'excelsa cultura de l'alacantí —«Azorín ho ha llegit tot»— amb la qual il·lustrà i instruí multitud de lectors fidels que seguiren amb autèntica devoció la seua firma a l'*ABC* de Torcuato Luca de Tena o a *La Vanguardia* de Miquel dels Sants Oliver; periòdics

en les pàgines dels quals aparegueren centenars d'articles magistrals, «cabal inextinguible de notícies i de novetat, vivificació de la història que en els manuals apareix completament morta, punts de vista nous, personals, generalment —al meu modest entendre— convincents» (Pla, 1977: 27). Perquè, dins la vasta producció azoriniana, el que potser més va agradar al nostre autor foren les relectures dels clàssics de la literatura espanyola (Cervantes, Fray Luis de Granada, Góngora, etc.) amb les quals l'autor de *La ruta de Don Quijote* revitalitzà el cànon. Per això, i al marge de les evidents diferències d'estil entre aquests dos gegants del nostre periodisme, Pla no tingué cap inconvenient a rendir-se davant un lector voraç, amb les originals interpretacions del qual s'hauria pogut compondre el millor manual no mai escrit: «Quina *Història de la literatura* no es podria confegir amb els judicis d'Azorín, sobre els escriptors!» (Pla, 1977: 27).

Un altre alacantí il·lustre sobre el qual Pla va voler dir la seua —en un dels seus coneguts «retrats de passaport»— fou el novel·lista Gabriel Miró (1879-1930), a qui va definir com un home seré i callat, d'un mutisme i un immobilisme deliberats, l'aire «de cansament i de derrota» del qual, li inspirava una sensació de patiment i tristesa, reflectida en uns ulls endormiscats que eren, com tot en l'alacantí, d'una sensibilitat molt superior a la mitjana:

Sobre aquesta situació física de desinflament, els ulls de Miró eren l'altre element singular. Eren uns ulls somniosos, d'una gran vaguetat, rodejats d'una atmosfera esponjada, però inerta, indecisament travessada per una mirada que no arribava mai a fixar-se i concretar-se. Eren uns ulls d'aquells que la gent considera inseparables d'una força idealista, misteriosa o elevada, uns ulls als quals hom atribueix la capacitat de veure coses que els ulls normals no arriben a distingir, coses flotants, llunyanes i fins i tot detalles no perceptibles per a la generalitat. Uns ulls realment singulars i les possibilitats visuals dels quals hauria valgut la pena de saber quines eren realment. En la hipòtesi que aquells ulls reflectissin alguna cosa sensible —hipòtesi raonable—, eren inseparables de la literatura de Miró (Pla, 1970b, 170).

La literatura mironiana posseeix una lleugeresa màgica que, si se sap digerir, atrapa el lector en una dolça melodia que l'envolta entre les seues notes i el manté encisat en un ambient difús i imprecís on les coses, «més que vistes, són entrevistes». Des d'aquesta perspectiva, era el llanguiment del seu autor el que s'havia transmès a l'obra, impregnant-la d'una musicalitat que, en contra del que es podria pensar, és justament el que fa que, lluny d'envellir, la prosa hipersensible de Miró sempre trobe algun lector còmplice, si bé minoritari, gustós del to primorós

de qui fou, tal vegada, «l'intimista més important del modernisme castellà» (Pla i Soler Serrano, 1997: 30-31). No obstant aquest reconeixement de les seues virtuts, el ben cert és que, a diferència del que ocorria amb la d'Azorín, l'obra de Miró va despertar en Pla poca curiositat, «sobretot perquè tot el que havia llegit firmat per ell m'havia deixat un gust a la boca d'ensucrament apegalós, entre soporífer, entebèit i endormiscat... (Pla, 1970b: 171).

El darrer protagonista d'aquesta primera tanda de semblances és el polític, escriptor i «home d'acció» valencià Vicente Blasco Ibáñez (1867-1928), a qui Pla sí que tingué l'oportunitat de saludar personalment en diferents ocasions, el que l'autoritzava a opinar sobre la seua persona i a contar-nos que, per a ell, l'autor de *La barraca* fou, en essència, un home noble i afable, l'excessiva proximitat del qual resultava, fins i tot, un poc exagerada i artificiosa: «Enormement efusiu i cordial. Un autèntic home d'abraçades. Ignore si darrere d'aquesta efusió hi havia alguna cosa més, o era pura xerrameca. Però impressionava la seua cordialitat» (Pla i Soler Serrano, 1997: 190-191). Una forma de ser trempada que, des del punt de vista literari, convertia Blasco en «un escriptor instintiu, de raig, d'una gairebé feréstega espontaneïtat, desproveït de la nosa d'una qualsevol lectura obsessionant, sense una erudició que el freni: un impressionant escriptor primari —primigeni» (Pla, 1972: 133).

Tot i formar-ne part des del principi, per edat i per afinat temàtica o ideològica, Pla sostenia la teoria que Blasco fou molt mal rebut a Madrid per part dels membres «locals» —malgrat que molts d'ells també procedien de la perifèria peninsular— de la generació del 98, que el consideraven un home vulgar que havia d'aprendre a escriure bé (se l'acusava de tenir poca cura amb la sintaxi i de no prestar excessiva atenció a la gramàtica) si volia formar part del grup. Al parer de Pla, aquesta manca de reconeixement per part dels seus «iguals» fou, per a un home orgullós i confiat en si mateix, «el més gran corcò de la seva vida», puix no sols el va obligar a contractar un secretari que l'ajudara a depurar el seu estil, revisant i corregint els seus manuscrits, sinó que feu nàixer en ell «una posició de rancor, de menyspreu, d'animositat, sentiments que no volgué mai —ni en els moments millors de la seva fortuna— revisar» (Pla, 1972: 127). Ironies de la vida, aquest fracàs en la capital va fer que el valencià començara a practicar la literatura cosmopolita amb la qual tant d'èxit va assolir, en convertir-se, gràcies a novel·les com *Els quatre genets de l'Apocalipsi*, en un autèntic *best seller* a nivell mundial: «Era literalment fenomenal, i no crec que mai cap escriptor de llengua castellana hagi arribat des del punt de vista de la difusió —i del rendiment— als resultats a què arribà el voluminós valencià» (Pla, 1972: 127).

Ara bé, jutjant únicament la seua qualitat estètica, aquesta etapa del Blasco internacional era «la més anodina, la més insignificant i la més inexistent» de les tres —valenciana, espanyola i cosmopolita— en les quals es podria dividir la seua vasta producció. Perquè, al seu parer, si alguna cosa pagava la pena de la literatura blasquista eren les narracions de tema valencià (*Arròs i tartana*, *Entre tarongers*, *Canyes i fang* i, sobretot, els seus *Contes valencians*) que escrigué durant el període més difícil de la seua vida, quan compaginava una activitat política febril amb la publicació de les primeres creacions per al fulletó del diari republicà *El Pueblo*, que ell mateix dirigia. Foren aquestes obres de joventut, de temàtica i ambientació autòctona, les que, amb diferència, més agradaren al Pla lector: «Els simples títols d'aquests llibres fan olor de realitat. Són fragments de matèria que panteixa, mig embastats per la grapa d'un home certament primari però puixant. Sobre aquests fragments perfumats per la flor del taronger i les emanacions de la culinària valenciana està basada la llarga duració de la literatura de Blasco» (Pla, 1972: 150).

Pel que fa a la seua vessant com a polític, Pla considerava que el llegat de Blasco en aquest terreny era, igualment, d'una importància innegable i que l'enrenou organitzat a València amb ocasió del trasllat de les seues despulles mortals des de la localitat francesa de Menton (on havia faltat), estava sobradament justificat, atès que «féu més ell per portar la República que tots els qui, del dia 12 d'abril ençà, han ocupat les poltrones ministerials» (Pla, 1982: 406). En resum, es pot dir que el retrat planià de Blasco no és, ni de bon tros, pejoratiu; és veritat que determinades actituds seues no li acabaren de convèncer i que, per això mateix, mai no va dubtar que «hi havia en ell un fons de comerciant» (Pla i Soler Serrano, 1997: 190), però no és menys cert que la seua valoració global de la persona i de l'obra fou positiva, en línies generals: «Blasco Ibáñez, que jo he conegut, fou un home vulgar, però vital, i les novel·les que escriví tenen la vivacitat de la seva terra. Això és important. La resta no ho és» (Pla, 1975: 54).

TRES BASCOS: MAEZTU, UNAMUNO I BAROJA

Perfilades les tres semblances dels valencians del 98, voldria traslladar-me ara des de l'est peninsular cap al nord, per a fixar-me en tres escriptors i intel·lectuals bascos als qui Pla també va dedicar unes pàgines. El primer d'ells, Ramiro de Maeztu (1874-1936), arribà fins i tot a conèixer-lo personalment, el que va possibilitar que ens deixara per escrit una succinta descripció del seu aspecte i el seu tarannà: «era un home alt, esvelt, físicament ben format, sense expansions excessives ni respostes absurdes, d'una correcció i benevolència admirables. [...] Més aviat enraonava poc, preguntava, observava» (Pla, 1984: 456).

Pel que fa a la vessant literària, el primer que Pla conegué de Maeztu fou la seua faceta com a corresponsal a Londres, on treballà per a diferents periòdics madrilenys i per al gran diari argentí *La Prensa*, de Buenos Aires. Des d'allí havia enviat articles «de gran serietat i molt documentats» amb els quals havia demostrat que, «més que un periodista habitual, lleuger i de superfície, fou un sociòleg, d'autèntica profunditat» (Pla, 1984: 455). Precisament, enviat per aquest important mitjà porteny a cobrir la conflictivitat social que estava esclatant als carrers barcelonins, Maeztu arribà a la ciutat comtal i va establir una relació amb els joves que es reunien a l'Ateneu barceloní, on la seua presència va caure tan bé que se li arribà a oferir un banquet. Durant hiverns successius, el basc fou un habitual d'aquelles tertúlies, on se'l considerava un home progressista i d'esquerres, culte i ben format. Òbviament, aquest judici fou modificat quan, arran del colp d'Estat de Primo de Rivera, iniciat a Barcelona, Maeztu tingué una crisi personal que el portà a experimentar el canvi ideològic —del qual Pla fou testimoni directe— que marcaria la resta de la seua evolució intel·lectual i personal:

Poc temps després, el senyor Maeztu, el periodista de pedra picada, d'una esquerra incommovible (segons l'havia qualificat Aguilar, sempre tan mal informat), fou nomenat, pel dictador, ambaixador a l'Argentina. La situació de Barcelona d'aquells anys somogué Maeztu de tal manera, que, a conseqüència d'aquells formidables i en general ignoradíssims esdeveniments, es convertí no pas en un intel·lectual de dreta, sinó en un agent ultranacionalista, addicte a la historicitat oficial —al xovinisme. La Hispanidad encara cueja... (Pla, 1969: 94-95)

Un altre «noventayochista» que, si jutgem per les seues paraules, Pla tingué ocasió de veure en persona alguna vegada fou Miguel de Unamuno (1864-1936), un home «no massa alt, de pit ample i obert, però sense apersonament», de la fisonomia del qual també li va cridar l'atenció un tret singular que, als seus ulls, el feia inconfusible:

El senyor Unamuno tenia unes característiques molt personals que totes les persones que el tractaren en un o altre moment sens dubte constataren. Per llegir o per escriure, es posava els vidres al front i llavors es produïa en les seves faccions una transmutació completa. Amb els vidres sobre el nas apareixia l'Unamuno únic i complet, la seva personalitat autèntica; amb els vidres sobre el front, apareixia un tipus completament nou, molt més reduït, en certa manera desvalgut, parpellejant i insegur d'ell mateix. El fenomen sol ésser bastant corrent. És curiós la força que poden donar uns vidres (en aquest cas envoltats d'una muntura de carei) a unes faccions humanes. En el cas del senyor Unamuno, el fenomen era acusadíssim (Pla, 1977: 433).

No menys peculiar resultava per a l'empordanès la forma de parlar —que era també «la seua forma de pensar»— de l'autor de *Niebla*; un conversador «molt més donat al monòleg que al diàleg», la veu del qual, «opaca i prima», no li impedia donar a les seues paraules «un aire dogmàtic i imperatiu», no d'un dogmatisme a l'ús, sinó d'un altre diferent que, sense emprar l'humor ni l'escepticisme, sí que arribava a esdevenir, sovint, una «ferotge ironia» (Pla, 1977: 435). Per altra banda, sempre tingué la sensació, quan pogué escoltar-lo en primera persona, que el novel·lista bilbaí s'expressava molt millor per escrit que no de forma oral, segurament perquè el seu llenguatge no era prou fluid per a verbalitzar els pensaments que brollaven d'un cervell en constant ebullició: «Unamuno ens feia la impressió, a nosaltres, tan forasters, de tenir tantes coses al cap que la seva capacitat d'expressió no donava l'abast per a manifestar el que portava. No era pas un orador en el sentit de disposar d'una fluència fàcil, seguida i coherent. Era un conversador saturat de digressions, d'anècdotes, d'al·lusions, de reticències i de detalls contradictoris» (Pla, 1975: 115-116). En aquest sentit, a l'autor de *Paz en la guerra* li ocorria el que, per deformació professional, els succeeix a molts escriptors: que tendeixen a veure el món en forma d'articles per al periòdic o de capítols per a un futur llibre.

Des d'aquest punt de vista, el considerava un individu força contradictori en la seua conversació espontània, atès que tant li feia malparlar dels bisbes com defensar-los —«els únics funcionaris que compleixen amb el seu deure»—, o afirmar sobre els polítics de la dreta espanyola que eren «los únicos que saben donde les aprieta el zapato». Sense considerar-se un socialista, sentia «una curiositat i una cordialitat pel socialisme ben entès» (Pla, 1977: 437-438), tot i que Pla no dubtava a catalogar-lo com «un petit burgés típic, totalment clar, inqüestionable» (Pla, 1977: 440), que, malgrat els canvis i vaivens que donaren forma a la seua trajectòria ideològica i vital, sempre es mantingué ferm en la defensa d'uns principis inequívocament liberals i d'ordre: «Les seves conviccions eren granítiques. No era res més que un liberal, un pur i simple liberal, partidari aferrissat de la legalitat» (Pla, 1977: 44). Sense considerar-lo, ni de bon tros, un dels seus autors de capçalera, reconegué haver llegit amb gust els assaigs unamunians i, fonamentalment, el llibre *Vida de don Quijote y Sancho*, «un dels millors llibres que ha escrit —al meu parer, el millor» (Pla, 1975: 115).

He deixat per al final la semblança de l'escriptor del 98 pel qual Pla va sentir més admiració i l'únic que, segons ell mateix va admetre, influí de forma decisiva en la seua forma d'escriure. Em referisc, per descomptat, a Pío Baroja (1872-1956), a qui Pla va llegir amb fervor des dels seus inicis i a qui també va poder conèixer en alguna de les visites que el novel·lista va fer a Barcelona, on el català pogué tractar-lo i

comprovar que, lluny de la imatge d'esquerp i antipàtic que l'acompanyava, el basc era un home d'una bondat i una senzillesa poc freqüents dins del gremi:

Don Pío Baroja, que vaig veure moltes vegades, a la penya de l'Ateneu de Barcelona i a altres llocs, em produí sempre una impressió curiosa: la d'un home que a pesar d'ésser escriptor —era considerat un gran escriptor en els medis molt minoritaris del país— tenia l'aspecte d'un home boníssim. Em sembla, a més, que ho era i ho fou. Feia sempre l'efecte d'ésser un home desproveït d'ambició i, per tant, no era un intrigant. Feia sempre l'efecte d'ésser un innocent —i perdonin la repetició, és perquè ho crec així (Pla, 1977: 629-630).

Tot i que, per la cridanera metàfora emprada, és bastant conegut —almenys entre els barojians— el retret que un mestre de l'adjectiu, com era Pla, va fer a la forma que tenia el basc d'emprar-los («El defecte de Baroja és que és un home d'adjectiu lleuger. De vegades, adjectiva, lleugerament —els llença com els ases els pets»), la realitat és que l'autor d'*El carrer estret* fou un acèrrim defensor del personalíssim i auster estil d'un narrador de raça en la prosa del qual «no hi ha mai afectació, ni ficció, ni perruqueria, ni guant blanc. Tot és com és —agre, àcid, real» (Pla, 1966: 358). El que sí que va criticar Pla és el fet que, al seu parer, l'autor d'*El árbol de la ciencia* s'haguera equivocat completament en haver optat per la novel·la com el gènere literari més propici per a donar sortida a la seua torrencial capacitat creadora:

Baroja és un immens escriptor. Però s'equivocà de tècnica. Escriví novel·les. Com a novel·les, les seves novel·les són ridícules. No conegué ni els trucs, ni les astúcies, ni la manera escandalosa de compondre les seves novel·les que tenen els novel·listes. Des del punt de vista de la tècnica de la novel·la —com en tants altres aspectes de la seva vida—, Baroja fou un infant (Pla, 1977: 626-627).

Segons Pla, si per algun motiu havia de ser elogiat el basc no era, precisament, per les desenes de novel·les que amb tanta regularitat va publicar, sinó pels seus llibres de memòries i per tot el que va escriure valent-se d'una innata capacitat per a la descripció que —aquesta sí— el feia reeixir sobre la resta: «Baroja, enorme escriptor antibarroc, hauria pogut ésser el més gran memorialista de la literatura castellana de tots els temps. Quan les seves obres es redueixen al que són en realitat, a una successió de paisatges, de figures i d'ambients, tenen una qualitat sensorial, única, insuperable, magnífica» (Pla, 1977: 627). Perquè a Pla li semblava que l'amè estil barojà, combinat amb la finíssima retina d'un home observador i atent a tot

el que l'envoltava, s'adaptava molt millor a la descripció de realitats que a la invenció de ficcions, com provava el fet que de la seua ploma hagueren brollat «els paisatges més precisos, més poètics, els retrats més saturats de vida, els ambients més entonats i suggeridors que s'escriviren en el seu temps i en llengua castellana, per no dir en tots els temps de la llengua castellana» (Pla, 1977: 628). Ara bé, també és just constatar ací que hi hagué novel·les barojianes que sí que li agradaren i que alguna d'elles li va semblar, senzillament, una obra mestra: «Una de les millors novel·les de Pío Baroja s'anomena *Las inquietudes de Shanti Andía*. Es tracta, probablement, del millor llibre de prosa castellana escrit en aquesta península en els últims cinquanta anys» (Pla, 1974: 78).

Com a intel·lectual, la imatge que Pla tenia de Baroja era la d'un home un poc contradictori, en el sentit que, tot i reconèixer que tractava determinats temes (la posició social de la dona o l'excessiva influència de l'Església, per exemple) com un home «ple de prejudicis capriciosos i inexplicables», la seua actitud general no era la d'un «fanàtic indígena peninsular», sinó la d'un «autèntic liberal, comprensiu i obert» (Pla, 1969: 90), defensor de la ciència i de la raó com a motors del progrés. Perquè, més enllà de les seues formes, generalment poc suaus o diplomàtiques, el nostre autor creia que en el fons de l'escriptor basc hi havia, en realitat, una persona culta i il·lustrada, la imatge externa del qual, llastada per tòpics i anècdotes inventades per crítics i enemics, no es corresponia en absolut amb el seu pensament, molt més obert del que, en un principi, es podia pensar:

Una cosa són les idees de Baroja i una altra els seus exabruptes, alguns dels quals foren excessius; el que no impedí, en molts casos, que aparegués com un energumèn delirant i frívol. Fou sempre un home fascinat per la cultura i les maneres franceses, però tingué una certa tendència a oblidar el que és l'essència d'aquesta cultura: els matisos. Cosa greu, perquè un violent de veritat no ho fou mai, si mal no recordo. Fou un home de la Il·lustració i del lliure examen (Pla, 1977: 628).

Aprofundint en aquesta idea, Pla arribà a expressar la seua convicció que aquest rebuig que Baroja sentia cap a Espanya i cap a la societat espanyola tenia el seu origen, justament, en el fet que el novel·lista veia el país «amb ulls d'un home europeu normal». I tot i que reconeixia que, en el seu moment, aquesta actitud pessimista havia suscitat la incomprensió dels seus contemporanis, estava convençut que la lògica acabaria imposant-se i que, en el futur, els espanyols entendrien que Baroja havia estat, per damunt de tot, un home liberal, tolerant i civilitzat. De fet, l'empor-

danès considerava que, a qui més perjudicava aquesta mentalitat europeista era a l'interessat, puix que li va impedir gaudir del país i obtenir, com a escriptor, l'èxit que, pels seus mèrits, sense cap dubte mereixia: «Baroja fou un home situat en la tradició cultural europea. Però a part d'aquest error tàctic, tot el que fa referència a Baroja és noble, humà i de gran dignitat» (Pla, 1977: 629).

UN IMPORTANT LLEGAT

En una de les seues pàgines dedicades al tema, Pla deia que Baroja tenia raó quan opinava que la generació del 98 —l'existència de la qual, per altra banda, sempre va negar el basc— «no va tenir unitat política ni professà els mateixos credos estètics o socials» (Pla, 1992: 60). Potser l'afirmació és certa, perquè, com ha estudiat la historiografia posterior, una de les característiques d'aquest nou subjecte social —els anomenats «intel·lectuals»— que apareix per primera vegada a l'Espanya del canvi de segle és, precisament, l'absència d'unió en un grup els membres del qual coincidiren en el seu diagnòstic del problema i en les possibles solucions, però no foren capaços de posar-les al servei d'un principi rector. Ara bé, el reconeixement de l'existència d'un «punt dèbil» en el llegat d'aquesta generació no fou un obstacle per a que el gironí mostrara la seua simpatia envers uns homes amb el fracàs dels quals —no en un pla literari, sinó des del punt de vista del projecte polític de regeneració que mai no va quallar— ell mateix se solidaritzava. Altrament no s'explica que, en valorar-los en conjunt i des de la distància que proporciona el pas del temps, arribara a dir que la vida que portaven els del 98 li feia veritable pena:

Viuen a Madrid en el mateix ambient d'hostilitat, de malfiança, de vacuïtat, que fa vint anys, llavors que Maeztu preconitzava una matança general de senyorets per acabar els mals d'Espanya. Viuen allunyats de tot tracte social, és a dir, de tota plenitud de vida. Viuen amb la mateixa interinitat, amb la mateixa exasperada sensibilitat de la joventut. No han perdut res més que les il·lusions (Pla, 1983: 192).

Perquè, tot i els defectes que es puguen atribuir als seus components, o les innegables limitacions en la seua descoordinada actuació com a grup, Pla va demostrar sempre que va poder la seua estima personal i el seu respecte intel·lectual per l'obra d'una generació gràcies a la qual «Espanya té una ombra de personalitat en el món i es coneix una mica ella mateixa» (Pla, 1983: 192). ☪

OBRA CITADA DE JOSEP PLA

- (1966): *Primera volada*, *Obra completa*, vol. III, Barcelona, Destino.
- (1969): *Notes disperses*, *Obra completa*, vol. XII, Barcelona, Destino.
- (1970a): *Tres artistes*, *Obra completa*, vol. XIV, Barcelona, Destino.
- (1970b): *Retrats de passaport*, *Obra completa*, vol. XVII, Barcelona, Destino.
- (1972): *Homenots (tercera serie)*, *Obra completa*, vol. XXI, Barcelona, Destino.
- (1974): *Notes per a Silvia*, *Obra completa*, vol. XXXVI, Barcelona, Destino.
- (1975): *Direcció Lisboa*, *Obra completa*, vol. XXVIII, Barcelona, Destino.
- (1977): *El passat imperfecte*, *Obra completa*, vol. XXXIII, Barcelona, Destino.
- (1982): *Cròniques parlamentaries (1933-1934)*, *Obra completa*, vol. XLI, Barcelona, Destino.
- (1983): *Caps-i-puntes*, *Obra completa*, vol. XLIII, Barcelona, Destino.
- (1984): *Darrers escrits*, *Obra completa*, vol. XLIV, Barcelona, Destino.
- (1992): *Per acabar*, *Obra completa*, vol. A, Barcelona, Destino.
- (2011): *Diccionario Pla de Literatura*. Ed. Valentí Puig, Trad. Jorge Rodríguez Hidalgo, Barcelona, Destino.
- J. PLA i Joaquín SOLER SERRANO (1977): *Conversaciones con Josep Pla. Josep Pla a fondo*, Barcelona, Destino.